

EDITORIAL

Igsalikway an programa nga SPLIT

Hadton Enero 5, gin-anunsyo han Department of Agrarian Refom (DAR) ha Eastern Visayas nga nanhatag ini hin mga indibidwal nga titulo han tuna ha masobra 2,000 nga "benepisyaryo" han reporma nga agraryo ha Samar ngan Northern Samar. Ilarum ini han programa nga Support to Parcelization of Lands for Individual Titling (SPLIT) han rehimen Marcos. Iginpapagawas ini komo ultimo nga kasolbaran han kakurian han mga parag-uma. Ha kamatuoran, peke ini nga reporma ha tuna.

An SPLIT programa han DAR ngan ginpondohan han utang tikang ha World Bank. Tuyo hini nga bababhi-non ha mga indibidwal nga parsela an mga kolektibo nga *certificate of land ownership award* (CLOA) nga dati na nga ginpanhatag ilarum han Comprehensive Agrarian Reform Program (CARP). Sigon ha DAR, an mga indibidwal nga parsela poyde igbaligya, igprenda o ipaplete kabalyo hin kapital para igparalit hin higamit ha pag-uma, gahi ngan abono. Maaaghat liwat an langyaw nga pamumuhunan. Ha dayuday, makakab-ot kuno an mas mauswag nga produksyon.

Target han SPLIT nga "igpanhatag" an mga kolektibo nga CLOA han 1.4 kamilyon ektarya nga tuna ha bug-os nga nasud. Matatad-an ha Eastern Visayas an 15% o 206,221 kaektarya hini. Nabungkag na an mga kolektibo nga CLOA nga nalupog hin pira kayukot kaektarya ha Samar ngan Leyte.

Ha lima katuig nga pagpatuman han SPLIT, napamatud-an nga buwa ini nga reporma ha tuna. Waray bag-o nga tuna nga igpanhatag an rehimen Marcos. Lugod, magkakamayda la hin indibidwal nga titulo an mga tuna nga dati na nga gindistribwer. Talwas pa gihapon ha distribusyon an tuna han

pinakadagko nga agaron maytuna ngan korporasyon.

Ha iba nga parte han Pilipinas, nagin pwersahay an pagpapatuman hini. Tanan nga kolektibo nga CLOA target nga bungkagon bisan kun waray klaro nga pagtugot an mga benepisyaryo. Kun dumiri an usa o pira nga kaapi, bubungkagon pa gihap an kolektibo nga CLOA.

Ginpapintas han SPLIT an militarisasyon ha kabaryuhan. Kaupod ha tag-implementar han programa an pasista nga pulis ngan militar. Gintarhug nira an mga parag-uma nga naato ha mga agaron maytuna ngan korporasyon nga karuyag amkunon an ira tuna. Gin-gamit liwat ini ha "pagpapasurender."

Mapambuhag liwat ha masa an SPLIT. Ginpapaypayan hini an mga tipa-tipa ngan agaway ha sakob han ira rango, ngan ginbubuhag hira imbes nga magkaurusa

kontra ha agaron maytuna. Ginpapaluya hini an mga praktis sugad han tiklos ngan aglayon bisan kun mas mauswag, organisado ngan produktibo ini tanding ha burublag ngan talagudti nga pag-uma. Tarhug liwat ini ha mga kadaugan ha kontrapyudal nga pakigbisog sugad han makatadungan nga bahinay giutan han agaron ngan saop, umento ha suhol, pagpara ha usura, ngan distribusyon han tuna.

Butaray nga gin-aaghat han SPLIT an mga parag-uma nga himuon nga kolateral an ira tuna, igprenda o igbaligya ini. Naduduso hira nga himuon ini ha panahon han kagipitan labina nga waray hira nakakarawat nga suporta tikang ha gubyrno. Ginsisingabot naman ini han mga agaron maytuna ngan korporasyon para agawon an ira tuna. Ha esensya, pamaagi an SPLIT para ha panlupot han tuna.

Imbes nga rub-on an monopolyo ha tuna, ginpapadig-on ini han SPLIT. Kinahanglan ini igsalikway ngan pursigido nga atuhan han masa nga parag-uma. Kinahanglan nira pakusgon an ira mga asosasyon, atuhan an mga pag-atentar nga pagbuhagon hira, ngan duruyog nga ipasulong an tinuod nga reporma ha tuna.

Kinahanglan pumapel an mga rebolusyunaryo nga organisasyon masa han parag-uma agud depensahan an mga kadaugan han agraryo nga rebolusyon, nga amo an nagtutumuyo nga rub-on an monopolyo ha tuna. An monopolyo ha tuna an hinungdan han paniniyupi ha mga parag-uma ngan han pagin at-rasado han agrikultura ngan ekonomiya han Pilipinas.

Panlasurbo han SPLIT ha Negros

Hadton Agosto 2023, usa nga grupo han mga parunpangaliskay nga kaalyado han Kilusang Magbubukid ng Pilipinas an kinadto ha prubinsya han Negros Occidental agud adman an nagin dalagan han implementasyon han programa nga Support to Parcelization of Lands for Individual Titling (SPLIT). Ha pakiges-torya nira ha lima nga asosasyon han parag-uma, nakit-an nira kun tiunan-o na-gin militarizado an implementasyon han SPLIT ngan an destroso nga gindurot hini ha ira mga kinabuhi ngan pakabuhi han mga parag-uma.

An isla han Negros nagpapabilin nga sentro han grabe nga monopolyo ha tuna ha Pilipinas. Hadton 2019, maabot 98,000 kaektarya o 57% han tanan nga agrikultural nga tuna ha re-hiyon an waray pa mahididistribwer. Kalakip dinhi an mga asyenda diin nag-tatrabaho an mga sakada (trabahador ha uma ha plantasyon han tubo). Bisan kun hitaas an produksyon han asukar, grabe an kakablasan ha isla. An mga pakyas nga programa han distribusyon han tuna nagpaypay ha pakigbisog han mga Negrosanon para ha ira tuna, nga ginbulsan hin militarisasyon ngan pa-sista nga panmuyopoy han reaksyunar-yo nga gubyerno.

Pinaagi han kolektibo nga paggios, pira nga asosasyon han parag-uma ha Negros Occidental an nagkab-ot han mga kolektibo nga *certificate of land ownership award* (CLOA). Kalakip dinhi an mga organisasyon nga nainterbyu han mga parupangaliskay. An mga or-ganisasyon an nananag-iyha han pira kaektarya nga tuna ngan organisado nira ini nga ginhuhulad.

Nahibaruan han mga parupangalis-kay nga waray ha mga nainterbyu an tuhay nga ginkonsulta hiunong ha SPLIT. Hadton Abril 2019, ginmiting han mga upisyal han Department of Agrarian Reform (DAR) an mga kaapi han grupo nga AMMACAN. Paglabay hin pira kasemana, ginpaabutan na hi-ra han mga detalye han pagbungkag han ira kolektibo nga CLOA. An ira mga pirma ha *attendance* han miting, gin-gamit ngay-an nga pamatuod han pag-abuyon ha pagbungkag han ira CLOA.

Hadton 2020, ginmiting naman han lokal nga gubyerno, DAR, ngan militar an mga grupo nga KABUHI-AN ngan KASMMABI hiunong ha SPLIT. Ginpa-hayag han mga parag-uma an ira ka-

baraka nga maaagawan hira han tuna kun bubungkagon an ira kolektibo nga CLOA. Gindiwara la ini han mga otori-dad ngan gin-insister nga igpapatuman an SPLIT tungod kay usa ini nga na-syunal nga proyekto.

Hugot nga nakigbuligay an lokal nga DAR ha militar, pulis ngan National Task Force-Elcac para ig-implementar an SPLIT. Tanan nga gin-interbyu nga organisasyon nagsumat nga nagbalay-balay an mga sundalo para piriton an mga parag-uma nga sumunod ha pro-yekto. Ginpakaraut an pag-api han mga organisasyon, ngan gintarhug an mga lider-parag-uma nga "sumuren-der" komo "rebelde."

Nagin kaparte han kampanya kontra-insurhensiya an SPLIT. Gin-manduan han militar an mga kaapi han grupo nga AMMBO nga ighatag an lis-tahan han mga kaapi han organisa-syon. Ginpirit naman an mga lider han KABUHI-AN ngan KASMMABI nga ig-deklara nga "persona non grata" an

rebolusyunaryo nga kagiusan.

Tungod ha kakulang han pag-intindi ngan grabe nga pan-gigipit han militar, pira nga parag-uma an "inabuyon" ha SPLIT. Ginpaypayan hini an tipa-tipa han masa. Ginringgal hini an kaayusan han ira mga organisasyon hiunong ha tiklos, indibidwal nga bahinay, ngan mga komunal nga tuna.

Ginladawan liwat nira kun tiunan-o gin-gamit han agaron maytuna an SPLIT para bawion an mga tuna nga gindistribwer na. An pamilya nga aga-ron maytuna nga Zayco, nanguha hin mga "dummy" (nawotawo) nga benepis-yaryo ha tuyo nga agawon an tuna han mga parag-uma. Gin-iinsister han mga upisyal han DAR ngan militar an imple-mentasyon han SPLIT para bawion an tuna ha ngaran ni Zayco. Mas maisugon na liwat an mga kompaniya ha kons-traksyon ngan *real estate* ha panharas ha mga parag-uma agud ikumbert an ira tuna ha diri-agrikultural nga paggamit.

Ha kabug-usan, ginpagrabe han SPLIT an pagtalapas ha mga pan-eko-nomiya, pampulitika ngan pankatiling-ban nga katungod han mga parag-uma. Gin-gamit ini para ha maagaw an ira tu-na ha ngaran han "proyekto pankaus-wagan" han mga kompaniya ngan pipira nga naghahadi nga klase nga naglalanat hin kita.

Implementasyon han SPLIT ha Eastern Visayas

HADTON 2021 GINTIKANGAN han DAR-Region 8 an SPLIT ha Eastern Visayas. Target hini nga bungkagon an maabot 16,938 kolektibo nga CLOA nga naglulupgop hin 206,221 kaektarya. Paglabay hin duha katuig, nabungkag na kuno an mga kolektibo nga CLOA han maabot 13,705 kaek-tarya nga tuna ha rehiyon. Gintarget nga mahuman ini ha 2024, kundi tu-ngod kay waray makab-ot an dedlayn, ginpahilawig ini tubtub 2027.

Hadton Marso 2025, maabot 116 nga kolektibo nga CLOA nga mayda lupgop nga 173 kaektarya an ginbungkag ha mga bungto han Sta. Marga-rita, Gandara, Tarangnan, San Jorge, Daram, Jiabong, Paranas, San Se-bastian, ngan mga syudad han Calabayog ha Catbalogan, ngatanan ha Samar.

Hadin Enero 2026, ginbungkag naman an mga CLOA han maabot 4,863 kaektarya nga tuna para "mahatag" an mga titulo para ha 1,829 nga pa-rag-uma ha Samar, ngan 567 ha Northern Samar. Kalakip hini an sakop han Lope de Vega ngan Catbalogan City.

Mga farm-to-market road, gatasan han kurakot

Nagpahimatngon an Kilusang Magbubukid ng Pilipinas (KMP) nga an ₱33.9-kabilyon nga nakaalutaga ha pagtindog han mga *farm-to-market road* (FMR) para ha 2026 magseserbe la komo dugang nga gatasan han mga korap nga upisyal han gubyrerno.

Sering han KMP, sobra-sobra ha ginproponer an gin-alutaga nga pondo para ha mga proyekto nga pan-imprastruktura ilarum han Department of Agriculture (DA). Ha nakalabay, an mga FMR diri nahagudalan ha mga merkado kundi nadiretso ha mga bursa han mga kurakot. Nahingangadto an bilyun-bilyon nga pondo han katawhan ha maanomaliya nga mga proyekto, imbes nga igkadto ha tinuod nga reporma ha tuna ngan direkta nga suporta ngan kumpensasyon para ha mga parag-uma. Nag-aantos naman hira nga magbyahe han produkto ha mga kalsada nga diri human, diri ayad, o waray gud katikangi.

Ha deliberasyon hiunong ha nasyunal nga badyet para ha 2026, nabuksas nga masobra ₱10 kabilyon nga mga FMR an ura-ura kama-hal, diin diri mamenos ha 33 hini aada ha Eastern Visayas. Pinakamahal an San Roque Farm-to-Market Road Phase 2 ha Tacloban City nga gin-alutagahan hin ₱348,432 kada metro. *Overpriced* liwat an FMR ha Guinsohayan, Samar nga ginbadyetan hin ₱169,902 kada metro; ngan an FMR ha Kadaohan, Leyte nga nabalor hin ₱124,324 kada metro. Hirayo ini ha ₱15,000 nga tantiya han DPWH nga balor han kada metro han kalsada.

Para ha 2026, igbubuhos ha Eastern Visayas an maabot ₱4.3 kabilyon nga pondo para ha pagtindog han mga FMR. Ikaduha ini ha pinakadako ha mga rehiyon, kasunod han Central Luzon nga may bahin nga ₱4.89 kabilyon. Sigon ha KMP, kun waray tiunod nga representasyon han mga parag-uma, pagin abrido ha publiko, ngan istrikto nga baratunon, makakarag ngan magigin matiyupion la an mga FMR.

Tikaubos nga huyob han ekonomiya, gin-aantum

GIN-ANUNSYO HAN PHILIPPINE Statistics Authority (PSA)-Region 8 nga pinakahimubo kuno ha sakob hin 30 katuig an narehistro nga 0.7% nga tantos han implasyon ha Eastern Visayas hadton 2025. Kundi diri hini matahuban an pankabug-usan nga huyob han pagluros han ekonomiya ha 2026.

Ha bug-os nga nasud narehistro an mas himubo nga tantos han implasyon, nga nag-abereyds ha 1.7%. Sering pa han PSA-Region 8, diri hini karuyag sidngon nga naghimubo an presyo han mga papliton, lugod naghinay la an pagmahal hini.

Sigon ha Ibon Foundation, waray mapugngan han himubo nga implasyon an pagdamo han mga Pilipino nga nagkukuri ngan nagugutom, labina nga naggrabe an kawaray trabaho. Hadton Nobyembre 2025, 277,000 nga trabahador an natanggal ha trabaho, ngan naghitaas an tantos han disempleyo tikang 3.2% ngadto 4.4%. Diri pa kalakip ha ihap an 3.52 kamilyon nga "unpaid family worker" ngan milyun-milyon nga diri nakakabiling han trabaho.

Ha Eastern Visayas, kadam-an han trabaho aada ha sektor han serbisyo, nga haros 50% an parte ha ekonomiya. Kundi kulang ngan diri istable an empleyo dinhi labot ha himubo magpasuhol. An ₱470 nga inadlaw nga suhol ha rehiyon waray pa katunga han ₱1,200 nga makaburuhi nga inadlaw nga suhol.

Diri usahon nga 17.7 kamilyon nga Pilipino an ginkukunsidera an kalugaringon komo kabras o "bulnerable."

Pagpagawas han nakapriso nga mamamahayag, ginpanawagan

Usa nga koalisyon han mga lokal ngan internasyunal nga organisasyon nga nag-uundong han kalibrihan ha pamamahayag an nananawagan nga layon nga pagawason an mamamahayag nga hi Frenchie Mae Cumpio. Ginhimo nira an panawagan pira kaadlaw antes igsapubliko han korte an desisyon ha iya kaso ha Enero 22, kasumpay han hinimu-himo nga reklamo han *illegal possession of firearms and explosives* ngan *terrorism financing*.

Kaupod hini nga koalisyon an mga grupo nga National Union of Journalists of the Philippines ngan AlterMidya ha Manila, ngan mga pankalibutan nga organisasyon nga Reporters Without Borders (RSF), Committee to Protect Journalists (CPJ), ngan Free Press Unlimited (FPU). Sering nira, di-

ri makatadungan ngan ura-ura nga ginpaiha an iya haros unom katuig nga detensyon, labina nga waray pa hiya masentensyahan ngan gintanum la ha iya an mga armas nga gin-gamit nga ebidensya para arestuhon hiya ngan an mga upod niya nga tagdepensa ha tawhanon nga katungod nga

hira Alexander Abinguna ngan Marielle Domequil. Unom katuig na hira nga nakapriso ha tiarabot nga Pebrero 8.

Hadton Septyembre 2025, maabot 250 nga mamamahayag ha bug-os nga kalibutan, tikang ha Pilipinas ngadto ha US, Brazil, Kenya, Australia ngan Mongolia, an nanawagan kan Marcos nga pagawason na hi Cumpio. Hadton Mayo, gin-api hiya ha 10 nga pinakakadagmitan nga kaso han pagpriso ha mga mamamahayag, usa nga lista nga igin-gawas han One Free Press Coalition. Ha panahon han iya detensyon, nagserbe hiya komo simbolo han kalibrihan ha pamamahayag.

Usa nga dungganon nga propesyon an magserbe ha katawhan

Biktima han terror-grooming," "na-brainwash" ngan "terorista"—ini an mga pu-long nga ginpapasarang yana han Armed Forces of the Philippines ngan National Task Force (NTF)-Elcac ni Marcos Jr pinaagi han ira mga binaydan nga traydor, *troll* ngan hasta an *mainstream* nga miyda kontra ha mga aktibista ngan progresibo nga organisasyon, ngan ha rebolusyunaryo nga kagiusan. Kaparte ini han kampanya han dis-impormasyon, saywar ngan *red-tagging*, nga pamaagi han estado agud tahuban an ira mga krimen, isimang an atensyon ngan pamingawon an katawhan nga nanganalas ha nabuksas nga korapsyon ha sakob han gubyerno. Pinakatarget hini nga kampanya an sektor han kabatan-unan nga aada pirme ha unahan han pakigbisog.

Pagtamay ngan pagmenos ini ha kapas han kabatan-unan ha syentipiko nga pag-aram ha katilingban. Ini liwat an baraha han desperado nga AFP ngan NTF-Elcac labina nga diri ini makaabanteha ha usa nga malibsog nga diskurso hiunong ha mga problema han nasud. Tuyo hini nga ulangon an pagrabunos han pakigbisog han kabatan-unan nga pina-kaabrido ha radikal nga pagbabag-o.

Ha Eastern Visayas, diri bag-o ini nga modus. Una na nga ginpasarang han 8th Infantry Division an gintatawag hini nga Orientation of Youth and Student on Terrorism o OYSTER kada pagtitikang han eskoyla. Regular hini gintitirok an mga estudyante ha dirudilain agud tarhugon hira nga diri umapi ha mga organisasyon ngan pakarauton an rebolusyunaryo nga kagiusan. Ha kabaryuhan, gintutukod han mga yunit han RCSP an Technical Working Committee-Youth ngan an Kabataan Kontra Druga at Korapsyon agud himuon nga tarapsaw ngan haligot an ira pagkita ha mga isyu han nasud, ngan igsimang an diskusyon ha mga batakan nga problema nga hinungdan han kahimugso han aktibismo ngan pagrerebolusyon.

An mga aktibista ngan rebolusyunaryo igin-aanak kun diin samwak an kawaray hin pankatilingban nga hustisya ngan pagtalapas ha tawhaan nga katungod diin an estado mismo an nagpapaluyo. Ha laktud, an estado mismo an nagduduso ha ira nga umato. Anuman nga katungod nga natatagam-taman yana han katawhan ha magkalain-lain nga isyu

ngan natad, bunga ini han sakripisyo han mga aktibista ngan rebolusyunaryo nga pirme aada ha unhan han pagbuk-sas, pagsukna ngan paglatag hin mga alternatibo nga solusyon.

Ha Eastern Visayas, luyo han maitom nga propaganda han estado, ginhangkop han kabatan-unan an pagrerebolusyon. Damo ha ira an nagin kaapi han Kabataang Makabayan nga aada ha mga kabaryuhan, komunidad ha syudad ngan mga eskoylahan. Damo an nagpultaym ha Bagong Hukbong Bayan ngan nagin kaapi han Partido nga bug-os nga panahon nga nagseserbe ha masa. Usa ini nga hinungdan han ginpabuylo nga todo-atake han estado tikang 2018.

An mga kabatan-unan nga napukaw, seryoso ngan tangkod ha pagserbe ha katawhan, iginkokonsidera ini komo pinakamaupay nga desisyon han ira kinabuhi. Waray pagruhaduha o pagkamakaiya nira nga ginhahangkop ini nga responsabilidad bisan kun puno ini hin sakripisyo lakip na an kamatayon.

Pinakaimportante ha ira nga makag-amot ha usa nga mahinungdanon nga kawsa.

Hira Abdias "Ka Omar" Guadiana, Mariano "Ka Paner" Adlao ngan Helenita "Ka Celine" Pardalis, pira nga namuno ha rebolusyunaryo nga kagiusan ha rehiyon nga nagtikang ha klase nga petiburgesya. Napukaw hira ha isyu han edukasyon ngan pasismo han estado ha butnga han balaud militar. Tikang hadto ngada han ira kalagas ngan kamartir, ginhimo nira nga seryoso nga karera ngan propesyon an pagserbe ha katawhan. Sugad liwat hira Alex "Ka Xenon" Lagunzad ngan Joshua "Ka Martin" Sagdullas, mga kabatan-unan-estudyante nga nagin pultaym nga aktibista, ngan ha dayuday nagin mangaraway han BHB.

Mga kabatan-unan liwat nga parag-uma hira Gil "Ka Biboy" Giray, Rodrigo "Ka Akag" Lorezo ngan Amadeo "Ka Boy" Adelantar han magdesisyon hira nga magpultaym ha BHB. Bisan kun waray hira makahuman han pag-eskoyla, hugot nira nga ginkatinan an ira propesyon komo mga mangaraway ngan ha dayuday kumander han hukbo han katawhan. Tungod hini nga seryoso nga paghangkop ha responsabilidad, hiniluag an hukbo ngan nakaglansar han magdinaugon nga mga taktikal nga opensiba nga naghatag dugsang ha kaaway. Lulupigan nira ha syentipiko nga pag-aram han mga butang ngan katingliban an mga reaksyunaryo ngan sinwelduhan nga heneral han AFP.

An mga aktibista ngan rebolusyunaryo nga nagseserbe nga rubas han kusog han katawhan an pinaka-ginkakahadlukan han NTF- Elcac ngan rehimen Marcos Jr. Diri la tungod kay tukma an pag-analisar nira ha gamot han rebolusyunaryo nga pag-ato han masa, hira liwat an pinakatangkod nga nahigugma ha nasud ngan ha masa nga tinalumpigos. Hira an pina-kaandam nga maghalad han panahon, talento ngan kinabuhi para rumpagon an dunot nga sistema nga ginpoprotehiran han pasista nga rehimen, agud matukod an gubyerno nga talwas ha korapasyon ngan nag-uundong han demokratiko nga katungod han hiluag nga katawhan. ■